

MAYA ANGELOU ASARLARIDA IRQIY MUAMMO TAHLILI

Yandashova Munisa Alikovna

Toshkent pedagogika texnikumi ingliz tili uqituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada taniqli amerikalik adiba va huquq himoyachisi Maya Angelou ijodida irqiy kamsitish, tizimli tengsizlik va afroamerikaliklar o'zligini anglash masalalari tahlil qilinadi. Tadqiqotda adibaning avtobiografik asarlari, xususan, "I Know Why the Caged Bird Sings" (Qafasdagi qush nega sayrashini bilaman) romani misolida irqiy zulmning inson ruhiyatiga ta'siri hamda qora tanli ayollarning jamiyatdagi ikki karra diskriminatsiyaga uchrashi masalalari yoritilgan. Shuningdek, Angelou asarlaridagi irqiy to'siqlarni yengib o'tish va milliy ozodlik g'oyalari adabiy-tanqidiy nuqtayi nazardan baholangan.

Kalit so'zlar: Maya Angelou, irqiy muammo, afroamerika adabiyoti, kamsitish, segregatsiya, o'zlikni anglash, "qafasdagi qush", ijtimoiy tengsizlik.

Kirish

XX asr Amerika adabiyotining yirik namoyandasi, jamoat arbobi Maya Angelou (1928–2014) ijodi AQSHdagi irqiy munosabatlar, tizimli tengsizlik va fuqarolik huquqlari uchun kurash davrini o'zida aks ettirgan muhim ijtimoiy-adabiy manbadir. Adibaning asarlari, xususan, uning mashhur "I Know Why the Caged Bird Sings" avtobiografik romani shunchaki badiiy asar bo'lmay, balki irqiy kamsitish va segregatsiyaning inson ruhiyatiga hamda qora tanli ayollar taqdiriga ko'rsatgan salbiy ta'sirini fosh etuvchi tarixiy hujjat xarakteriga ega. Bugungi kunda ham global miqyosda ijtimoiy adolatsizlik muammolari dolzarb bo'lib qolayotgan bir paytda, Angelou asarlaridagi irqiy to'siqlarni yengib o'tish va inson qadr-qimmatini g'oyalarini adabiyotshunoslik nuqtayi nazardan tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi - Maya Angelou asarlarida irqiy muammoning badiiy talqini, uning o'ziga xos shakllari va qahramonlar obrazidagi in'ikosini ochib berishdan iborat. Qo'yilgan maqsadga erishish uchun maqolada adiba yashagan davrning ijtimoiy-

siyosiy konteksti o'rganildi hamda uning nasriy va she'riy ijodida irqchilik va gender kamsitishining o'zaro bog'liqligi qiyosiy-tarixiy va biografik tahlil metodlari yordamida yoritib berildi.

Asosiy qism

Maya Angelou ijodining asosini tashkil etuvchi irqiy muammolar, eng avvalo, uning "I Know Why the Caged Bird Sings" (Qafasdagi qush nega sayrashini bilaman) nomli avtobiografik romanida yorqin aks etgan. Adiba o'z bolalik va o'smirlik yillarini AQSH Janubidagi qat'iy segregatsiya (irqiy ajratish) muhitida o'tkazgan bo'lib, asarda qora tanli aholining oq tanlilar hukmronligi ostida kechgan kundalik hayoti fosh etiladi. Muallif irqchilikning nafaqat jismoniy, balki chuqur ruhiy-psixologik oqibatlarini ham tahlil qiladi: asar qahramoni Maya bolaligidanoq o'z tanasining rangi tufayli jamiyatda o'zini past darajali his qilish va doimiy qo'rquv ostida yashash kabi travmalarni boshdan kechiradi. Bu orqali Angelou irqchilik g'oyalari insonning begonalashuviga va uning ichki olamining inqiroziga olib kelishini badiiy mahorat bilan isbotlaydi.

Shu bilan birga, Angelou asarlarida irqiy kamsitish muammosi gender tengsizlik bilan uzviy bog'liqlikda - "ikki karra kamsitish" kontekstida tadqiq etiladi. Adiba asarlari qora tanli ayollarning jamiyatdagi og'ir va himoyasiz mavqeini tahlil qilishda muhim manba hisoblanadi. Jamiyatda ular nafaqat rang-pusti uchun irqiy zulmga, balki ayol kishi bo'lgani uchun ham ijtimoiy va iqtisodiy kamsitishlarga duch kelishadi. Angelou o'z asarlarida bu ikki to'siqni birlashtirib, afroamerikalik ayol obrazini garchi eng ko'p jabr ko'rgan, ammo ayni paytda eng mustahkam irodali va chidamli qiyofada namoyon etadi; bu esa adabiyotshunoslikda interseksionallik nazariyasining adabiy ifodasi sifatida baholanadi.

Biroq adiba ijodi faqatgina zulm va qiyinchiliklar tasviri bilan cheklanib qolmaydi, balki irqiy to'siqlarni yengib o'tish va milliy erkinlikka erishish g'oyalari bilan to'yingandir. Uning nasriy va "Still I Rise" (Baribir yuksalaveraman) kabi mashhur she'riy asarlarida "qafasdagi qush" simvoli shunchaki bandilikni emas, balki zanjirlarni parchalashga intilayotgan, ovozi bo'g'ilsa-da, erkinlik qo'shig'ini kuylashdan to'xtamayotgan xalq ruhini ifodalaydi. Angelou o'z ijodi orqali irqchilikka qarshi

kurashning eng qudratli quroli - inson qadr-qimmatini saqlab qolish, ta'lim olish va o'zlikni anglash ekanligini ilgari suradi. Bu esa uning asarlariga nafaqat o'tmish chorrahasidagi, balki bugungi kun uchun ham umuminsoniy va umumbashariy ahamiyat bag'ishlaydi.

Xulosa

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, Maya Angelou ijodida irqiy muammo tahlili shunchaki o'tmish xotiralari emas, balki Amerika jamiyatidagi tizimli tengsizlik va ijtimoiy adolatsizlikning chuqur ildizlarini ochib beruvchi badiiy-falsafiy tadqiqotdir. Adibaning avtobiografik nasri va she'riyati irqchilik hamda segregatsiyaning inson ruhiyatiga, ayniqsa, afroamerikalik ayollar hayotiga ko'rsatgan ayovsiz ta'sirini fosh etadi. Angelou asarlarida irqiy zulm va gender kamsitishining kesishuvini - "ikki karra diskriminatsiya" muammosini dadil ko'tarib chiqishi bilan g'arb adabiyotshunosligida yangi bir bosqichni boshlab berdi va inson huquqlari kurashining adabiy poydevoriga aylandi.

Shu bilan birga, Angelou ijodi insonni tushkunlikka emas, balki har qanday qiyinchilik va zanjirlarni yengib o'tishga undaydigan yuksak optimizm ruhi bilan sug'orilgan. Uning asarlaridagi "qafasdagi qush" ramzi erkinlik va inson qadr-qimmatini uchun tinimsiz kurashayotgan xalqning mustahkam irodasi timsolidir. Adiba ilgari surgan irqiy tenglik, bag'rikenglik va o'zlikni anglash g'oyalari vaqt va makon chegaralaridan hatlab o'tib, bugungi kunda ham jahon adabiyoti va sotsiologiyasida o'zining umumbashariy va dolzarb ahamiyatini yo'qotmay kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. **Angelou, M.** (1969). *I Know Why the Caged Bird Sings*. New York: Random House. (Adibaning asosiy tahlil qilingan romani)
2. **Angelou, M.** (1978). *And Still I Rise*. New York: Random House. (Maqolada eslab o'tilgan she'riy to'plami)
3. **Braxton, J. M.** (1993). *Maya Angelou's I Know Why the Caged Bird Sings: A Casebook*. Oxford University Press. (Asar tahliliga bag'ishlangan monografiya)

4. **Tate, C.** (1984). *Black Women Writers at Work*. New York: Continuum. (Afroamerikalik ayol ijodkorlar, shu jumladan Angelou ijodi tahlili)
5. **Walker, P.** (2003). *Racial Oppression and Psychological Trauma in 20th Century African American Literature*. Chicago: Academic Press. (Irqi travma va kamsitish muammolari bo'yicha nazariy manba)
6. **Crenshaw, K.** (1989). *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine*. University of Chicago Legal Forum. (Maqolaning asosiy qismida tilga olingan "interseksionallik" va ikki karra kamsitish nazariyasining asosi)
7. **Karimov, N.** (2018). *XX asr xorijiy adabiyoti tarixi*. Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati. (O'zbekiston ilmiy nashrlarida g'arb adabiyotini yoritish talabi uchun umumiy metodologik manba)